

TERMÉSZETVÉDELMI HIVATAL

NÖVÉNYEK FAJMEGŐRZÉSI TERVEINEK TARTALMI ÉS FORMAI KÖVETELMÉNYEI

Összeállította: Kisné dr. Fodor Livia és Házi Judit

Jóváhagyta: Haraszthy László helyettes államtitkár, 2004. december 17.

2004

Az alábbi összefoglaló célja egységes formai és tartalmi követelmények megfogalmazása a növények fajmegőrzési terveinek készítéséhez.

A megadott fejezetek kifejtése minden növényfaj esetében javasolt, további fejezetekkel a téma indokoltsága függvényében a fajmegőrzési tervek kiegészíthetők. A fejezetek terjedelmére vonatkozóan az 1. mellékletben található tartalomjegyzék ad eligazítást. A külső és belső borító mintája a 2. és 3. mellékletben található.

Az egyes fejezetek tartalmi és formai követelményei:

Összefoglaló (14-es betű, félkövér)

Az adott faj (**magyar név, latin név**) természetvédelmi helyzete, szerepe a magyar flórában. A cselekvési terv aktualitását indokló történések, aktuális veszélyeztető és korlátozó tényezők, védelmi prioritások. A faj populációit veszélyeztető tényezők és ezek elhárítására tett intézkedések, csak nagyon vázlatosan, lényegretörően. Ezt a fejezetet érdemes a végén megírni, mert az egész terv összefoglalását, konklúzióit kellene tartalmaznia. Terjedelme kb. fél-egy oldal. (Minden szöveg 12-es betűmérettel, Times New Roman betűtípussal íródik. Az összefoglalóban és a bevezetőben a faj megnevezése magyar és latin névvel történik, a taxonómiai részben a leíró is szerepel a névben, a szöveg többi részében magyar néven nevezzük a növényt.)

1. Bevezető

Az adott faj szerepe a magyar flórában, történeti áttekintés a faj taxonómiai és természetvédelmi helyzetéről (védett vagy fokozottan védett, mióta, mely nemzetközi egyezmény mit mond róla), a cselekvési terv és program indoklása. Terjedelme 10-15 mondat kb.

2. Általános jellemzés, háttérinformációk

2.1. A faj természetvédelmi helyzete (12-es betű, félkövér, aláhúzott)

A faj magyar flórában betöltött szerepe, illetve Magyarország szerepe a faj megőrzésében. Általánosságban minden fajról, melyre terv készül elmondható, hogy az védett vagy fokozottan védett növényfaj, a „védett és fokozottan védett növény- és állatfajokról, a fokozottan védett barlangok köréről, valamint az Európai Közösségben természetvédelmi szempontból jelentős növény- és állatfajok közzétételéről” szóló 13/2001. (V. 9.) KöM rendelet alapján. Természetvédelmi értéke x forint.

Ide illeszthetők be az alábbi joghelyek:

A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény (továbbiakban Tvt.) 42. § (1) szerint tilos a védett növényfajok egyedeinek veszélyeztetése, engedély nélküli elpusztítása, károsítása, élőhelyeinek veszélyeztetése, károsítása.

(2) Gondoskodni kell a védett növény- és állatfajok, társulások fennmaradásához szükséges természeti feltételek, így többek között a talajviszonyok, vízháztartás megőrzéséről.

(3) A felügyelőség engedélye szükséges védett növényfaj:

a) egyedének, virágának, termésének vagy szaporításra alkalmas szervének gyűjtéséhez;
b) egyedének birtokban tartásához, adásvételéhez, cseréjéhez, kertekbe, botanikus kertekbe történő telepítéséhez;

c) egyedének külföldre viteléhez, az országba behozatalához, az országon való átszállításához;

d) egyedének preparálásához;

e) egyedének betelepítéséhez, vissztelepítéséhez, természetbe vonásához;

- f) egyedével vagy egyedén végzett nemesítési kísérlethez;
- g) egyedének biotechnológiai célra történő felhasználásához;
- h) természetes állományai közötti mesterséges géncseréjéhez.

(4) Védett növényfajokból álló gén- és szaporítóanyag bank létrehozásához, védett növényfaj gén- és szaporítóanyag bankban történő elhelyezéséhez a Főfelügyelőség engedélye szükséges.

(5) Védett fasorban lévő, valamint egyes védett fák és cserjék természetes állapotának megváltoztatásához, kivágásához a természetvédelmi hatóság engedélye szükséges. A természetvédelmi hatóság az engedélyről - a cserjék esetének kivételével - tájékoztatja az erdészeti hatóságot.

(6) Fokozottan védett növényfaj egyedének, virágának, termésének vagy szaporításra alkalmas szervének eltávolításához, elpusztításához, megszerzéséhez a felügyelőség engedélye szükséges.

(7) Fokozottan védett növényfajok esetén a (3), illetőleg (6) bekezdés szerinti engedély csak természetvédelmi vagy más közérdekből adható meg.

(8) Fokozottan védett fajok esetében a (3) bekezdés c), e), f), g) és h) pontjaiban meghatározott tevékenységek engedélyezése során első fokon a Főfelügyelőség jár el.

A Tvt. 68. § (2) értelmében a védett növényfaj valamennyi egyede állami tulajdonban áll, elidegenítése kizárólag akkor kerülhet sor, ha az természetvédelmi célokat vagy közérdeket szolgál, és az elidegenítéssel a miniszter egyetértett. (Tvt. 68. § (7) b,)

A Tvt. 80. § (1) értelmében, aki tevékenységével vagy mulasztásával

- a) a természet védelmét szolgáló jogszabály, illetve egyedi határozat előírásait megsérti;
- b) a védett természeti értéket jogellenesen veszélyezteti, károsítja, elpusztítja, vagy védett természeti terület állapotát, minőségét jogellenesen veszélyezteti, rongálja, abban kárt okoz;
- c) a védett természeti területet, továbbá barlangot jogellenesen megváltoztatja, átalakítja, illetve azon vagy abban a védelem céljával össze nem egyeztethető tevékenységet folytat;
- d) a védett élő szervezet, életközösség élőhelyét, illetőleg élettevékenységét jelentős mértékben zavarja;
- e) a természetvédelmi hatóság engedélyéhez, hozzájárulásához kötött tevékenységet engedély, hozzájárulás nélkül vagy attól eltérően végez természetvédelmi bírságot köteles fizetni.

A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 281. § (természetkárosítás) szerint aki a fokozottan védetté nyilvánított élő szervezetet, vagy annak bármely fejlődési alakjában vagy szakaszában lévő egyedét, vagy élő szervezet származékát jogellenesen megszerez, tart, forgalomba hoz, az országba behoz, onnan kivisz, azzal kereskedik vagy azt elpusztítja, büntetést követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő. Ha a természetkárosítás az élő szervezet tömeges pusztulását okozza, a büntetés öt évig terjedő szabadságvesztés.

Mennyire veszélyeztetett a faj európai szinten? Szerepel-e nemzetközi egyezmény listáján? Pl. Berni Egyezmény I. melléklet, Washingtoni Egyezmény. Melyiken, mi következik ebből? Hogyan segíti ez a körülmény a faj megőrzését?

A faj szerepe a Natura 2000 hálózatban: A EU Élőhelyvédelmi Irányelve mellékletein szerepel-e a faj, ha igen melyiken? A jelölt területek lefedik-e a faj összes élőhelyét? Például: A nagykarácsonyi Róbert-völgy és az előszállási Fürdős-völgy "Kelet-Mezőföldi löszvölgyek" (területkód: HUDI20027) néven, az adonyi Nyugati-völgy és a Keleti-völgy az "Adony-Perkátai löszvölgyek" (területkód: HUDI20002) néven, a belsőbárándi élőhely "Belsőbárándi

lőszvölgy” (területkód: HUDI20006) elnevezéssel a Natura 2000 hálózatba jelölt “kiemelt jelentőségű különleges természet-megőrzési terület”.

A faj magyarországi termőhelyei kinek a tulajdonában vagy vagyonkezelésében vannak? Magántulajdonos, önkormányzat, nemzeti park igazgatóság vagy más a vagyonkezelő? Melyik élőhely védett, helyi vagy országos jelentőségű védett természeti terület? Hogyan befolyásolják ezek a körülmények a faj védelmére irányuló természetvédelmi kezelések megvalósítását? Itt csak általánosságban, röviden kell írni, konkrétumokat majd az egyes állományok leírásánál.

2.2. A faj morfológiai leírása

Általános morfológiai leírás, ismertetőjegyek, mivel téveszthető össze, mire kell ügyelni? Ábra vagy fotó a növény egészéről vagy egy-egy jellemző és a határozásban fontos részletéről.

2.3. A faj rendszertani helyzete

Szinonímák, korábbi leírók, összevonások, revíziók stb. Milyen rokon fajai élnek hazánkban, mennyire egyedülálló ez a faj? Itt lehet említeni a rendszertani dilemmákat, ez egy önálló faj, alfaj, forma? Minden kijelentés irodalmi hivatkozással alátámasztva.

2.4. A faj biológiája

A faj életformája, szaporodási, virágzásbiológiai, demográfiai viszonyai, relatív ökológiai indikátorértékei BORHIDI (1993) szerint: TB:, WB: , RB: , NB: , LB: , KB: Szociális magatartástípusa:és ezek kifejtése, rövid magyarázata.

R vagy K stratégista? Milyen a maghozama? Milyen propagulumokat fejleszt? Klonális növény-e, fejleszt e polikormonokat? Szaporodik e vegetatíván? Van-e a talajban elfekvő propagulumkészlete, milyen a magbank típusa? Milyen a mag csíráképesége? Történt e kísérlet a faj mesterséges szaporítására, ha igen, milyen eredménnyel? Kijelentéseket kutatási eredményekkel, hivatkozásokkal kell alátámasztani, melyek az irodalomjegyzékben is jelenjenek meg.

2.5. A faj ökológiai igényei, élőhelyének jellegzetességei

A faj általános termőhelyi viszonyai, éghajlat, kitettség, tengerszint feletti magasság, alapközet. A faj cönológiai karaktere, társulásban betöltött szerepe, Az élőhelyen végzett kutatások leírása. Pl. részletes társulástani felmérések x hegyen és x völgyben folytak (LENDVAI 1993, HORVÁTH 1996). Ezek eredménye az 1. mellékletben található. Az x hegyen és az x völgyben a faj élőhelye pl. a száraz, kissé nyílt, néha enyhén degradált *Festuca pseudovina* – *Cytisus austriacus* típusú száraz, rövidfüvű lőszgyep. Ez a gyeptípus a délies kitettségű völgyoldalakon fejlődik ki. Talaja humuszban szegény, vékony, általában rossz vízgazdálkodású. A növényzet nyílt, vagy éppen csak záródik. Fiziognómiai szerkezetére jellemző a gyenge színtezettség. Domináns társulásalkotó pászitfüve a *Festuca pseudovina*, *Koeleria cristata*, *Stipa capillata*. Gyakori lehet az *Agropyron intermedium*, *Bromus inermis*, *Poa angustifolia*.

2.6. A faj elterjedése

A faj elterjedése a Földön, Európában, Magyarországon. Értelemszerűen kihangsúlyozva a fajra jellemző elterjedési területet, térképekkel illusztrálva. Minimálisan egy térképet kell adni

mindegyik léptékről, további térképeket a mellékletben lehet közölni. A hazai állomány általános értékelése, herbárium adatok alapján. Itt célszerű egy-egy táblázatban összefoglalni a faj herbáriumi adatait valamint a faj elterjedési és állományadatait az irodalmi adatok és a recens kutatási jelentések alapján. E két táblázat részben átfed, hiszen ha egy helyről vannak herbáriumi adatok és ismert a hozzávetőleges tőszám akkor mindkét helyen szerepel, de az áttekinthetőség kedvéért jobb ha külön kezeljük a két adattípust.

1. táblázat

A faj herbáriumi adatai a (például a Magyar Természettudományi Múzeum Növénytárában)

Gyűjtési hely	Gyűjtési idő	Adatközlő

2.7 A faj hazai állományainak jellemzése

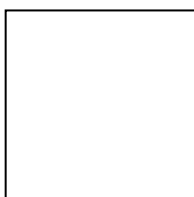
Itt is célszerű táblázatos formában összefoglalni a faj elterjedési és állományadatait az irodalmi adatok és a recens kutatási jelentések alapján. Ez és az előző táblázat részben átfed, hiszen ha egy helyről vannak herbáriumi adatok és ismert a hozzávetőleges tőszám, akkor mindkét helyen szerepel, de az áttekinthetőség kedvéért jobb ha külön kezeljük a két adattípust.

2. táblázat

A faj elterjedési- és állományadatai az irodalmi adatok és a kutatási jelentések alapján

Település	Lelőhely	EOV térképi azonosító, szelvényszám	Középponti EOV koordináták	tőszám adatok-(amelyik évből rendelkezésre állnak)					
				1992	1996	1999	2002	2003	2004

1. x-hegy

Áttekintő térkép az x-hegyről.

A terület elhelyezkedése, szomszédsági viszonyai. Az élőhelyek jellemzése fajkészlete alapján, további védett vagy lokálisan érdekes „jó” fajok felsorlása. Ha készült cönológiai vizsgálat az élőhelyről, a társulástani viszonyokat feltüntető táblázatot (cönológiai tabella) a mellékletben lehet szerepeltetni. Milyen körülmények között, mennyire optimális feltételek mellett él itt a vizsgált faj? A faj állományadatainak bemutatása, az állomány felmérésének módszere, pontos tőszámlálás történt vagy területegységre vonatkoztatott becslés? (Mi a becslési hibahatár?) Ha a faj szerepelt az NBmR monitorozásban annak az eredményeit ide érdemes beépíteni.

Van-e pufferezóna? Védett-e a terület, ha nem, kinek a tulajdonában, vagonkezelésében áll?

Azon tulajdonságok, amelyek az általános leírásba nem fértek bele, ide építendőek be.

2. y-völgy-

az előző helynél felsorolt információk megadása

2.8. A fajjal kapcsolatos kutatások, természetvédelmi intézkedések a közelmúltban

A közelmúltban történt, konkrét eredménnyel vagy kudarccal zárult kísérletek, kezelések, beavatkozások értékelése. Például áttelepítési kísérlet eredménye.

A Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó rendszer keretein belül történik-e a faj monitorozása, ha igen, milyen mintavételi protokoll alapján, hány ponton, milyen módszerrel?

2.9. A faj hazai szakértői

Név-szakterület

Név-szakterület

Név-szakterület

Név-szakterület

3. Veszélyeztető és korlátozó tényezők

Ebben a fejezetben a veszélyeztető tényezőket gyűjtjük össze, felsorolásuk fontossági sorrendben történik. A vázlatpontokba szedett rövid felsorolás után a természeti folyamatok és az emberi hatás miatt fennálló veszélyeztető tényezők az adott faj adott élőhelyére vonatkozó részletes ismertetése történik.

Veszélyeztető és korlátozó tényezők

(Néhány példa)

- Inváziós fajok előretörése
- Alacsony egyedszám
- A természetes tápanyagfeldúsulás hatására a pázsitfűvek előretörése
- Cserjésedés
- Talajerózió és talajráhordódás
- Túllegeltetés
- Kemikáliák bemosódása
- Rovarkártevő
- Fotózás

A) TERMÉSZETI FOLYAMATOK

A vázlatosan felsorolt természeti folyamatok részletesen kifejtve, például milyen fajok okozzák a cserjésedést és milyen mértékben, milyen özöngyomok okozzák a problémát, mi az a kritikusan alacsony egyedszám, milyen mértékű a talajerózió, stb. Állományszintű felsorolás.

B) EMBERI HATÁSOK

A vázlatosan felsorolt mesterséges folyamatok részletesen kifejtve, például milyen kemikáliák bemosódása jellemző, milyen a területhasználat mértéke, miben mutatkozik meg a túllegeltetés vagy az alullegetetés, stb. Állományszintű felsorolás.

4. A cselekvési program célkitűzései, további feladatok

Célok

A legfontosabb célok meghatározása fontossági sorrendben.

Eszközök

Az elérni kívánt célok érdekében alkalmazott tevékenységek, eszközök felsorolása, szintén fontossági sorrendben. Egy célhoz több eszköz is tartozhat és fordítva.

4.1. Jogszabályi, intézményi, pénzügyi intézkedések

Ez az alfejezet az általánosabb jogi, pénzügyi intézkedésekről szól.

4.1.1. Országos jelentőségű védett természeti területté nyilvánítás

Határidő:

Felelős:

Költség:

4.1.2. Területvásárlás

Határidő:

Felelős:

Költség:

4.2. Faj- és élőhelyvédelem

Ez az alfejezet a konkrét beavatkozásról, terepen történő intézkedésekről szól. A faj és az élőhelyének fenntartása érdekében végzendő kezelések felsorolása, bemutatása, ütemezése, az egyes előfordulási helyekre lebontva.

4.2.1. A védett területek védelme és kezelése

4.2.1.1. X-hegy

Határidő:

Felelős:

Költség:

4.2.1.2. Y-völgy

Határidő:

Felelős:

Költség:

4.2.2. Nem védett területek természetvédelmi kezelése

Határidő:

Felelős:

Költség:

4.3. Monitorozás és kutatás

Jövőben elvégzendő feladatok megfogalmazása. Rendszeres monitorozás, esetleg változtatás a monitorozás rendszerében, módszerében, idejében. További célzott kutatások a taxonómia, biokémia, biotaxonómiai, ökológia, kezelési módok terén. Kutatási témák felvetése, konkrét javaslatokkal, kutatási témákkal, javasolt szervezetek, kutatóhelyek esetleg. Az eddig végzett monitorozások folytatására irányuló elképzelések, változtatási igények megjelenítése itt is fontos, mert ez a fejezet a jövőbeli feladatokról szól.

4.3.1. Populáció monitorozása

Határidő:

Felelős:

Költség:

4.3.2. Ideális kezelési mód kidolgozása

Határidő:

Felelős:

Költség:

4.4. Környezeti nevelés, kommunikáció

Milyen szakdolgozatok, tudományos munkák készültek eddig a területről? Van e tanösvény, vezetőfüzet? Hogyan történik a helyi lakosok éresítése az adott dologról, egyáltalán kell-e , szabad e figyelmet felhívni rá? Bemutatható-e és ha igen melyik állomány? Pl. az Y-völgy nem látogatható, a P-rét igen, terepgyakorlat szervezhető max. 30 hallgatónak. stb.

4.5. Felülvizsgálat

A feladatok ütemezésétől függően javasolt az egyes részfeladatok felülvizsgálata. (Hány évente, milyen módon?)

4. táblázat. Cselekvési program (egy példa)

	Korlátozó és veszélyeztető tényezők (fontossági sorrendben, veszélyeztettség jellege)	Cselekvési program a prioritások sorrendjében			
		Intézkedés, kezelés	Felelős	Határidő	Költség
X-hegy	<ul style="list-style-type: none"> Alacsony egyedszám (kritikus) A természetes tápanyagfeldúsulás hatására a pázsitfűvek előretörése (hosszú távon ható) Kemikáliák bemosódása Talajerózió és talajráhordódás Cserjésedés 	pufferzóna kijelölése hrs. megosztások a pufferzóna megvásárlása			
		védetté nyilvánítás			
		őszi/téli legeltetés juhval, cserjeirtás			
		kísérletes élőhelykezelés megvalósítása és hatásának vizsgálata			
Y-völgy	<ul style="list-style-type: none"> A természetes tápanyagfeldúsulás hatására a pázsitfűvek előretörése Cserjésedés Invaziós fajok előretörése 	kaszálás, cserjeirtás a tulajdonossal való megegyezést követően			
P-rét	<ul style="list-style-type: none"> Invazív fajok előretörése Cserjésedés 	a terület megvásárlása, hrsz. megosztás			
		a fás szárú vegetáció irtása a tulajdonossal való megegyezést követően			
R-oldal	<ul style="list-style-type: none"> A természetes tápanyagfeldúsulás hatására a pázsitfűvek előretörése Kemikáliák bemosódása Talajerózió Alacsony egyedszám 	pufferzóna kialakítása a tulajdonossal való megegyezést követően			
		a terület megvásárlása			

5. Irodalomjegyzék

- ÁDÁM L. – MAROSI S. – SZILÁRD J. (1959): A Mezőföld természeti földrajza. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- BIEBERSTEIN, F. A. MARSCHALL (1808): Flora Taurico-caucasica II. – p. 41.
- BORHIDI A. (1993): A magyar flóra szociális magatartás típusai, természetességi és relatív ökológiai értékszámai. JPTE Növénytan Tanszék, Pécs.
- BOROS Á. (1953): A Mezőföld növényföldrajzi vázlata. – Földr. Ért. 2: 234-250.
- BOROS Á. (1959): A Mezőföld növényföldrajza. – In: A Mezőföld természeti földrajza (szerk.: Ádám L. – Marosi S. – Szilárd J.). Akadémiai Kiadó, Budapest. 362-383.
- FARKAS S. (ed.) (1999): Magyarország védett növényei.- Mezőgazda Kiadó, Budapest, 199 pp.

6. Mellékletek

Képek, térképek, nagy táblázatok, az élőhelyekről készült fotódokumentáció, mindaz, ami a faj és a vele kapcsolatos problémák megismerését segíti.

1. melléklet

A terv tartalomjegyzéke, amely megmutatja a fejezetek javasolt terjedelmét.

Tartalomjegyzék

	<u>Oldal</u>
Összefoglaló	1
1. Bevezető	2
2. Általános jellemzés, háttérinformációk	3
2.1. A faj természetvédelmi helyzete	3
2.2. A faj morfológiai leírása	4
2.3. A faj rendszertani helyzete	5
2.4. A faj biológiája	5
2.5. A faj ökológiai igényei, élőhelyének jellegzetességei	5
2.6. A faj elterjedése	6
2.7. A faj hazai állományainak jellemzése	9
2.8. A fajjal kapcsolatos kutatások, természetvédelmi intézkedések a közelmúltban	14
2.9. A faj szakértői	14
3. Veszélyeztető és korlátozó tényezők	15
4. A cselekvési program célkitűzései, további feladatok	18
4.1. Jogszabályi, intézményi, pénzügyi intézkedések	18
4.2. Faj- és élőhelyvédelem	19
4.3. Monitorozás és kutatás	20
4.4. Környezeti nevelés és kommunikáció	21
4.5. Felülvizsgálat	21
5. Irodalomjegyzék	24
6. Mellékletek	25

2. melléklet

Külső borító:

KvVM Természetvédelmi Hivatal
FAJMEGŐRZÉSI TERVEK

Tornai vértő
(*Onosma tornense*)

2004

3. melléklet

Belső borító:

Kiadó: Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium, Természetvédelmi Hivatal, évszám.

Jóváhagyta: dr. Persányi Miklós Környezetvédelmi és Vízügyi Miniszter, évszám

Összeállították:

Név, beosztás, munkahely

Név, beosztás, munkahely

Általános leíró részek, irodalmi adatok feldolgozása:

Név, beosztás, munkahely

Terepi kutatások:

Név, beosztás, munkahely

Kezelésre vonatkozó részek:

Név, beosztás, munkahely

Témafelelős az összeállítást koordináló nemzeti park igazgatóságnál:

Név, beosztás, munkahely

Szerkesztette:

Témafelelős a KvVM Természetvédelmi Hivatalnál: név

Borítófotó: név

Fotók: nevek